

HERBY WŁAŚCICIELI DÓBR REJOWIEC

Mam nadzieję, że ten artykuł przyczyni się do częściowego poznania herbów jakimi pieczętowali się właściciele dóbr Rejowiec.

Mikołaj Rey (Rej¹) herbu **Oksza**

Herb Oksza

Herb z początku XII w. W polu czerwonym topór bojowy (oksza) ostrzem w prawo. W klejnocie nad hełmem w koronie także oksza wbita ostrzem w koronę.

Legenda herbowa:

(...) „Wierszowce (familia czeska) za granicę do innych państw się wynieśli, osobliwie jednak do Polski, z którego potomków Jan Wierszowiec, którego Czeskie kroniki zowią Gesko, filium tistae w r. 1103. zabił Światopełka księżęcia Czeskiego, za co od Bolesława Krzywousty hojnie był udarowany, wzięwszy w nagrodę dobra Siemikowice, Radoszewice, Lipnik, Broszecin, Bogumiłowice, Strożę, Zielecin, Dylów, Wrocice, i inne. Z tejże familii był Racibor Wierszowiec w roku 1160. ten chcąc się znacznym jakim dziełem wsławić, i przodków swoich niesławę u potomności zatrzeć, zebrał liczne wojsko, wtenczas gdy Fryderyk i Przemysł przeciwko Konradowi walczyli: stanął z nim przy Przemyśla księżęcia stronie, gdzie gdy do potyczki przyszło, mężnie się tam stawił, i nieprzyjaciół jednych pobił, drugich do ucieczki przymusił. Za którą przewagę, mówi Dubravius Historyk Czeski, nie tylko, że do łaski przyszedł Przemysła i Fryderyka, ale też na pamiątkę kawalerskiego tego dzieła, herb mu który przedtem nosił, to jest Wierszę złotą, odmieniono; a na to miejsce dwie siekiery na krzyż złożone na długim toporzysku nadano, i zamek nie daleko od granic Bawarskich Prynda nazwany. Ten herb w Czechach Bradacicami zowią. Przydaje Bielski fol. 58. że od tych potem urosli Okszcycowie, jakim jednak sposobem i kiedy, i on, i inni zamilczeli.,,

¹ Z linii rodowej Mikołaja Reya dopiero wnukowie Marek i Adam pisali się Rej .

Herb Oksza na pieczęci z laku przy dokumencie traktatu toruńskiego z dnia 19 października 1466 r.

O pradziadku Mikołaja Reya , Jan Długosz pisał (...), , że w 1410 roku Jan dziedzic z Szumska i Nagłowic w Grunwaldzkiej potrzebie z Krzyżakami , odważnie z innymi stawał , .

Ród Reyów pieczętujący się herbem Oksza osiadł w trzech rejonach Rzeczypospolitej: w krakowskim, na Rusi i Wielkopolsce.

*Kartusz z herbem. Reyów **Oksza** w Nagłowicach .*

*Herb **Oksza** według Bartłomieja Paprockiego z 1584 roku.*

Warto przybliżyć herb, jakim posługiwał się w dorosłym życiu patriarcha literatury polskiej. Przedstawiony poniżej herb wielu określa mianem herbu Mikołaja Reya, za sprawą monogramu **M R**. Prezentowany herb różni się zasadniczo od herbów powszechnie znanych i używanych.

Herb złożony Mikołaja Reya

I	II
h. Oksza	h. Herburt
III	IV
h. Szreniawa	h. Topór

Odczytany wywód genealogiczny z herbu złożonego Mikołaja Reya

Tego typu herb w heraldyce zaliczany jest do tzw. grupy herbów złożonych. Występują w nich na ogół cztery pola w obrębie jednej tarczy herbowej. W tych polach umieszcza się herby w porządku wyvodu genealogicznego.

- I** W polu pierwszym (głównym) – heraldycznie prawym - umieszcza się herb ojczysty czyli własny (herb ojca) .
- II** W polu drugim - heraldycznie lewym - umieszcza się herb macierzysty czyli herb matki
- III** W polu trzecim - umieszcza się herb babki ojczystej czyli herb babki ze strony ojca
- IV** W polu czwartym - umieszcza się herb babki macierzystej czyli herb babki ze strony matki

Uogólniając, zasada była następująca : – prawa strona czteropolowej tarczy zawierała herby ze strony ojca czyli „po mieczu,, , natomiast lewa strona tarczy herby ze strony matki czyli „ po kądzieli.

Na szczególną uwagę zasługuje lewe a nie prawe przedstawienie klejnotu, odpowiednik godła Oksza i godła Topór. Być może chodziło o odmienność w stosunku do ogólnie przyjętych w heraldyce zasad.

Wieniec laurowy od XV wieku był nadawanym wyróżnieniem dla artystów, poetów i uczonych, tak jak w czasach antycznych. Nie trzeba tłumaczyć, dlaczego otoczono nim herb Mikołaja Reya.

W czasach Reya i Orzechowskiego wytworzył się bardzo ciekawy zwyczaj. Otóż, Orzechowski nazywał Mikołaja Reya swoim stryjkiem nie będąc z nim faktycznie spokrewnionym, uważając, że tak trzeba, bo mieli takie same herby Oksza.² Od tamtego czasu taki zwyczaj wśród szlachty stawał się coraz powszechniejszy, do tego stopnia, że zwrotem stryjku zaczęto nazywać wszystkich starszych ludzi podkreślając swój szacunek do nich. Echa tamtego pięknego zwyczaju przetrwały do dziś w niektórych społecznościach wiejskich.

----- „ -----

² Orzechowscy wywodzący się z gałęzi obejmującej województwo ruskie i mińskie pieczętowali się herbem Oksza. Nobilitowani około 1500 roku..Niektórzy wujkiem. Echa takiego określenia można przeczytać w Sienkiewiczowskim „ Potopie „, kiedy Zagłoba zwraca się do Rocha Kowalskiego (...), „ Mów mi wuju – rzekł Zagłoba „, . Tylko dlatego ,że obaj pieczętowali się Korabiem.

Oksza historycznym herbem Rejowca

Heraldyka miejska, samorządowa w ostatnich latach wzbudza wiele dyskusji nie tylko w gronie znawców przedmiotu. Nic więc dziwnego, że ustawa z dnia 8 marca 1990 roku przyczyniła się do jeszcze większych emocji. Zwłaszcza, że prawo stanowienia herbów pozostawia w gestii jednostek samorządowych.

Herb od początku oznaczał dla miasta symbol posiadania samorządu wydającego i egzekwującego prawa. Przykładem niech będzie lokacja na tak zwanym prawie magdeburskim/ - chodziło w niej o odpowiednią strukturę ustroju samorządowego /.

Nie ważne było (czy działo się to z nadania władcy / króla / czy właściciela miasta — w naszym przypadku Mikołaja Reja, który nie tylko uzyskał przywilej lokacyjny, ale w krótkim czasie przyczynił się do erekcji (wzniesienia) tej miejscowości.

Istotne było, że społeczność rządziła się swoimi prawami. Prawo dawało poczucie odpowiedzialności za podejmowane czyny i decyzje.

W czasach porozbiorowych zaborcy zmienili ten stan rzeczy. Rząd Księstwa Warszawskiego dekretem z dnia 29 kwietnia 1811 roku zabronił używania dawnych herbów lokalnych, nakazując zastąpienie herbem państwowym. Tym samym herb miejski /samorządowy/ został pozbawiony symbolu suwerenności samorządowej. Odsunięty do roli drugorzędneho znaku lokalnego. W wyniku tego samodzielni rajcy/ radni/ stają się prawie automatycznie urzędnikami państwowymi.

Podobny cel miał dekret rosyjskich władz zaborczych z dnia 11 października 1822 roku. Za przyczyną tego dekretu symbolika municypalna została wyrugowana ze świadomości społeczeństwa na bardzo długi czas.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku sprawa heraldyki miejskiej nie wyglądała najlepiej. Część miast wróciła do swoich historycznych herbów. Większość jednak z nostalgią wracała do dawnych założeń zaborców, że herbem miast / samorządów / winno być Godło państwowe.

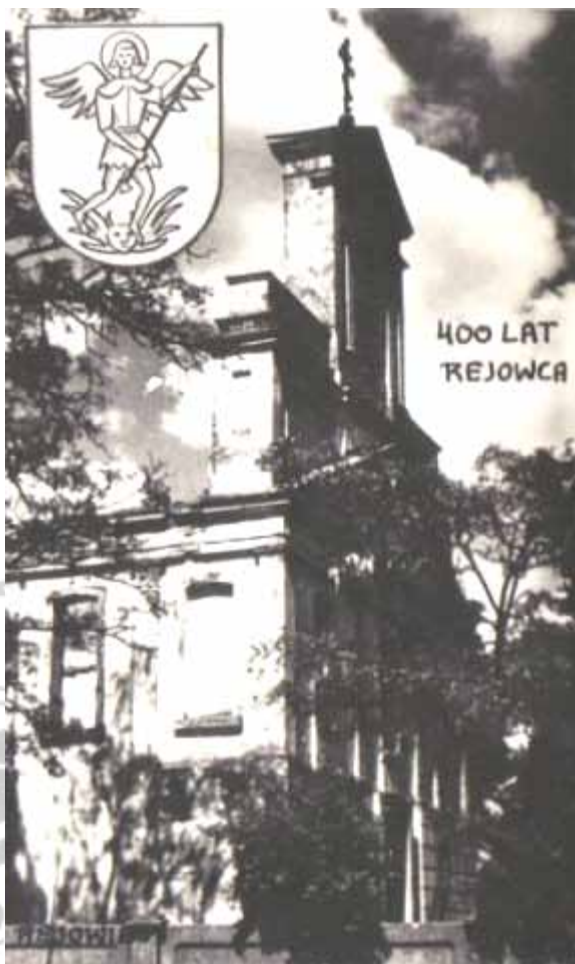
Próbie porządkowania używania herbów miast / samorządów / regulowało rozporządzenie prezydenta RP z dnia 13 grudnia 1927 roku - nakazujące wszystkim władzom, urzędom i samorządom używanie oznak złożonych z herbu państwa i herbu województwa. Miastom zezwolono na używanie swojego historycznego herbu w miejsce wojewódzkiego. Rozporządzenie to nie rozwiązało problemów natury heraldycznej. Nie wiele pomogła nowela ustawy z dnia 29 listopada 1930 roku - zezwalająca w drodze wyjątku na używanie herbu miejskiego. Doprowadziło to do praktyki wręcz paradoksalnej. Miasta historyczne wielce zasłużone dla Rzeczypospolitej używały swego herbu, natomiast miściny w dziejach narodu zupełnie nieznane zaczęły używać dostojniejszego godła - Orła Białego - symbolu całego narodu. Zawilości te uporządkowano po roku 1934. Problematykę tą przedstawił w swojej publikacji L. Pudłowski „, Heraldyka Miejska II Rzeczypospolitej - Polskie tradycje samorządowe a heraldyka,,. Lublin 1992r.

Po drugiej wojnie światowej nowe realia społeczno ustrojowe poczyniły straszliwe spustoszenia w heraldyce miejskiej. Herby często kilkusetletnie zastępowano nowymi, sprowadzając pojęcie herbu do kryteriów historycznych. Na początku lat sześćdziesiątych w Rejowcu obchodzono bardzo uroczystie 400- lecie nadania prawa miejskiego przez króla Zygmunta I Starego. Ulicami Rejowca maszerowały korowody uczniów przebranych w stroje z epoki Reja. Wśród dekoracji zauważyć można było herb Rejowca z godłem przedstawiającym św. Michała Archanioła walczącego ze smokiem.

Najprawdopodobniej przyjęty został od świątyni greckokatolickiej pod wezwaniem św. Michała Archanioła, której wewnątrz zdobił obraz tego świętego.³

---

³ Po drugiej wojnie światowej obraz został przeniesiony do kościoła parafialnego i zawieszony nad chrzcielnicą. Obecnie w tym miejscu znajduje się polichromia o tej samej treści.

Widokówka okolicznościowa wydana w z okazji obchodów 400 lat Rejowca. Rok 1963.

Wyobrażenie tego herbu można zobaczyć też na tableau⁴ absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Rejowcu z roku szkolnego 1962/1963. Rocznicą nadania prawa miejskiego nie miała żadnego odnośnika do prawdziwych dat 400- set lecie lokacji Rejowca, które przypadało w 1947 roku. Uroczystość zorganizowano w celu zaprezentowania stosownym władzom deklaracji społeczności lokalnej w celu przywrócenia utraconego prawa miejskiego.⁵

W latach siedemdziesiątych na obrzeżach Rejowca pojawiły się dwa ozdobne słupy z herbem przypominającym herb Oksza. Była to pierwsza oficjalna prezentacja znaku Rejowca. Nasza miejscowość w tych poczynaniach nie była odosobniona. Reforma administracyjna po roku 1989 zmieniła bardzo wiele.

Ludzie zamieszkujący określony obszar zaczęli wracać do swoich korzeni. Chcą znać lokalną historię. Tworzą się tak zwane małe ojczyzny. Wraca tęsknota i przywiązanie do swojego herbu, jako oznaki swojej niezależności i samorządności.

Samorząd Rejowca przyjął herb rodowy Mikołaja Reja OKSZA jako znak Rejowca i całej Gminy. Za słusnością tej decyzji przemawia fakt, że Mikołaj Rej był założycielem i właścicielem miasta Rejowiec.

Herb Rejowca " **Oksza** " ⁶, którym pieczętował się Mikołaj Rej. Krótki opis:

⁴ Tableau (tablo) fr. – pamiątkowe zdjęcie grupy osób, składające się z wielu mniejszych zdjęć przedstawiające te osoby,

⁵ Był to efekt rozgoryczenia dlaczego osada fabryczna przy cementowni „Pokój”, w dniu 22 lipca 1962 roku otrzymała prawo miejskie a nie tyłu wiekowy Rejowiec , który w swojej bogatej historii był miastem .

⁶ Oksza. Topór czyli topór, która [to tarcza] siekierę katowską, którą Polacy okszą, Czesi bradaczymem nazywają, w polu czerwonym wyobraża.

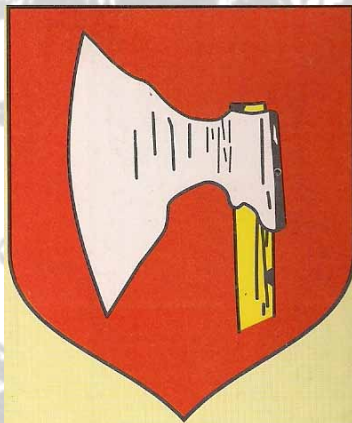
Tarcza - stanowi pole herbu koloru czerwonego, która jest symbolem cnoty, odwagi, waleczności i szlachetności.

Godło - odmiana toporu bojowego, skierowany w prawo, w swej symbolice pokrewnej mieczowi. Przedstawiony jest w kolorze srebrnym bez żadnych ozdób i cieniowań ze złotym trzonkiem, co może oznaczać dokonanie bohaterskiego czynu wojennego.

Powojenne herby Rejowca

I

II

III

I – Marian Gumowski , błędnie podał, że herb Rejowca to wizerunek św, Michała Archanioła.

II – Dariusz Dassauer, popularnie określany siekierą (stąd kpiąca nazwa Rejowiec – Siekierkowo)

III – Projekt aktualnie obowiązującego herbu wykonał w 2002 roku Zdzisław Kalinowski.

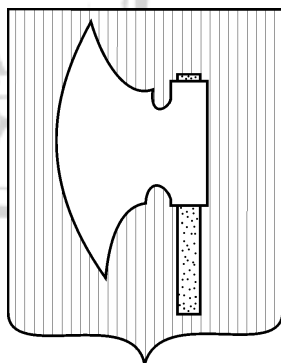
Herb Rejowca Oksza przedstawiony w technice czarno-białej

Graficzne odwzorowanie tynktur czyli barw:

kolor **czerwony** - pionowe kreski

kolor **biały** (srebrny) - pole białe

kolor **złoty** - czarne kropki

Na toporze nie mogą znajdować się cieniowania w postaci pionowych kresek to oznaczałoby kolor czerwony, czyli krew a tego nie ma w heraldyce herbu Oksza. Kształt topora przedstawiany był różnie na przestrzeni dziejów w zależności od stylu i panującej mody. Ale z całą pewnością nigdy nie był rysowany jako typowa siekiera. Błędem jest też upiększanie

obwódka tarczy herbu. Takie ozdoby w języku heraldyki można określić mianem bordiury a to z kolei w zależności od kształtów i koloru sugerowałyby pochodzenie z nie prawego łoża. Na podstawie dostępnych dokumentów takiej sytuacji u Reja nie stwierdzono. W Polsce z braku instytucji heroldii prowadzącej rejestr szlachty prawdziwej w związku z tym herby bastardów⁷ praktycznie nie istniały.

Na tableau absolwentów LO rocznika 1962/63 widoczny herb Rejowca.

Na zakończenie zwracam się do samorządu: - Jeżeli został zatwierdzony herb naszej miejscowości jako „Oksza”, to prawidłowe byłoby, aby obowiązywał wszysktych jednakowy wzór herbu, którzy się nim posługują. Tak jak to czynią inne samorządy. Uporządkowanie przez samorząd spraw związanych ze wzorem herbu, wyeliminuje dowolność interpretacyjną wielu plastików. W Rejowcu panuje w tym względzie bardzo duża dowolność. Natomiast, jeżeli w Rejowcu są problemy z plastycznym wizerunkiem godła, należy ogłosić konkurs na wzór herbu, podać go ocenie odpowiedniej komisji heraldycznej i zakończyć odpowiednim aktem prawnym, traktując jako znak zastrzeżony. W chwili obecnej na urzędach, pismach i środkach ruchomych kształt oraz kolory herbu „Oksza”, za każdym razem są inne.

Herb Krzywda rodu Rzewuskich

Wśród wielu rodów pieczętujących się h. Krzywda są też i Rzewuscy. Jedną z legend herbowych głosi w jaki sposób powstał ten herb. W wielkim skrócie rzecz miała się następująco:

⁷ Urodzonych z nie prawego łoża

(...) „W XVI wieku dwóch braci pieczętujących się herbem **Lubicz** przystąpić miało do podziału ojcowizny. Okazało się, że w trakcie tej czynności jeden skrzywdził umyślnie drugiego. Z tego powodu odjęto z herbu winowajcy połowę krzyża. Tak przekształcony herb nazwano **Krzywda**.

W ten sposób oznaczono krzywdę zadaną bratu. Pamięć o krzywdzie automatycznie przechodziła na jego potomków i miała przetrwać po wsze czasy,,

Zaznaczyć trzeba, że herb był darem króla a nobilitacja zobowiązywała. Postępki niegodne szlachcica były zaznaczane w ich herbach rodowych. Takie oznaczenie nosiło nazwę - „**uszczerbienie w herbie** „, W heraldyce polskiej uszczerbienie herbu przyjmowało nieco inną postać, niż w państwach Zachodniej Europy.

*Herb **Lubicz**.*

Pierwsze wzmianki o tym herbie pochodzą z roku 1495. Jest to herb z grupy tzw. „**herbów własnych** „. Oznacza to, że nazwa herbu jest identyczna z nazwiskiem i przeważnie herb należy do jednej rodziny. **Pole herbowe** – w tarczy koloru niebieskiego.

Godło - podkowa z ocelami do dołu i krzyżem w środku, nad barkiem krzyż. Wszystko koloru srebrnego.

Helm, turniejowy - srebrny

Korona szlachecka – złota z trzema strusimi piórami srebrnego koloru.

Klejnotu, brak .

*Herb **Krzywda***

Datowany na pierwsze lata 1500 roku.

Pole herbowe - w tarczy koloru niebieskiego.

Godło - podkowa z ocelami do dołu koloru srebrnego a krzyż pomiędzy nimi złoty. Nad barkiem krzyż złoty bez prawego ramienia

Helm, turniejowy –srebrny.

Korona szlachecka - złota z trzema strusimi piórami srebrnego koloru

Klejnot - brak

Powyższe rozważania porównawcze zostaną zachwiane, gdy popatrzymy na подарowany przez Wacława Rzewuskiego cynowy świecznik do wybudowanej świątyni w latach 1730 – 1740 w Rejowcu .

Świecznik Wacława Rzewuskiego datowany na początek XVIII wieku

Fragment podstawy świecznika

Na jednej z trzech ścian podstawy świecznika widać bardzo wyraźnie wygrawerowany herb Krzywda, oraz liczne monogramy. Uważny obserwator zwróci uwagę, że artysta przedstawił herb w dość oryginalny sposób w stosunku do ogólnie przyjętych zasad heraldyki, oraz trendom panującym w tamtym czasie. Co chciano przekazać i co możemy odczytać z tak przedstawionego rysunku.

Spostrzeżenia:

- brakuje tarczy ograniczającej pole herbu chyba, że swoistą tarczę stanowi pole ściany podstawy świecznika. Było by to nadzwyczaj oryginalne rozwiązanie, a nawet unikatowe w heraldycznej koncepcji konstrukcji herbu .
- brakuje hełmu turniejowego
- korona szlachecka kładziona bezpośrednio na godle , ujęta przestrzennie.
- dwa gwoździe skrzyżowane pod godłem
- dwie skrzyżowane poniżej godła palmowe gałązki.

Co mogą oznaczać:

Gałązka palmowa - pielgrzymkę do Ziemi Świętej lub udział w krucjacie. Dwie gałązki oznaczają dwie pielgrzymki. W życiorysach Rzewuskich występują relacje z pielgrzymowania do Jeruzalem.

Gwóźdź⁸ - ze względu na swe przeznaczenie stał się symbolem trwałości , powodzenia , stanowczości , ochrony w nieszczęściu . Kojarzy się też z męką Chrystusa i jest symbolem człowieka głęboko religijnego albo człowieka krucjaty. W odniesieniu

⁸ W herbie Jezuitów pochodzącego z XVI wieku występują trzy gwoździe – symbolu nawiązującego do słów z wizji Konstantyna Wielkiego : *In hoc signo vinces* (W tym znaku zwyciężaj) i oznaczający tryumf wiary .

do Rzewuskich tłumaczenie to jest zasadne. O ich wielkiej religijności zaświadczać fakty opisywane w biografjach członków tego rodu.

Bardzo zagadkowe na świeczniku są monogramy wygrawerowane po tej samej stronie co herb. Czytane w poziomie układają się w następujący ciąg liter: **SM NR RW PH PK**. Być może oznaczały:

S – Stanisław	M - Mateusz.
N – nestor ?	R - Rzewuski
R – Rzewuski	W – Waclaw
P - ?	H - ?
P - ?	K - ?

Znaki zapytania przy literach to brak możliwości skojarzenia, kogo lub czego dotyczą. Jak na razie nie mam możliwości ich odczytania.

Waclaw Rzewuski umierając osierocił synów: Stanisława, Józefa, Seweryna oraz córkę nieznanego imienia. Spadkobiercy sprzedają dobra Rejowiec w 1789 roku. Tak zakończyło się bez mała 100-lecie pobytu Rzewuskich w dobrach Rejowiec.

Łubieńscy herbu **Pomian**.

Z niewielką przerwą Łubieńscy byli dwukrotnie właścicielami dóbr Rejowiec. Najciekawszymi z punktu heraldycznego były herby Tomasza hrabiego Łubieńskiego.

Wśród szlachty noszących nazwisko Łubieński występowały trzy linie, które pieczętowały się trzema różnymi herbami:

Linia brzesko – kujawska ze szlachectwem z 1500 roku h. Doliwa .

Linia wileńska z potwierdzonym szlachectwem z roku 1854 posiadająca h. Lubicz .

Linia prusko – litewska ze szlachectwem z roku 1450 i pieczętująca się h. **Pomian** .

Z tej trzeciej linii wywodził się hrabia **Tomasz Andrzej Adam Łubieński** urodzony dnia 24 grudnia 1784 roku w Szczytnikach k/Kalisza.

Herb Pomian

Herb **Pomian** zaliczany jest do tzw. grupy herbów uszczerbionych. Jest to swego rodzaju poniżenie herbu i stosowane było, jako rodzaj kary moralnej. Prawo do decyzji o uszczerbieniu należało do króla, którą ogłaszano odpowiednim dokumentem.

O herbie **Pomian**:

W polu złotym żubrza głowa czarna, mieczem pomiędzy rogami przebita.

W klejnocie nad hełmem w koronie ramię zbrojne z mieczem. Wg. Legendy herbowej ten wywodzi się od herbu **Wieniawa**. Wspominał o nim też i Jan Długosz, który w ten sposób zanotował :

(...) „*Lastek Hebda z Grabina , rycerz herbu **Wieniawa** , cięciem miecza zamordował swego rodzonego brata Jaranda , dziekana gnieźnieńskiego , z czystej nienawiści , za to ,że go za rozwiąże życie strofował. Wyrokiem sądu herb na nowo urządzon. Za ten czyn bratobójca i jego potomkowie na znak zbrodni otrzymali uszczerbienie w herbie , tzn. – głowie żubra odjęto złote kółko , a ją samą przebito mieczem , nazywając herb **Pomian** (pomnij nań),, . Proklama :., **Pomian**,, lub „**Pomni nań**,,„*

Herb Wieniawa

O herbie **Wieniawa**:

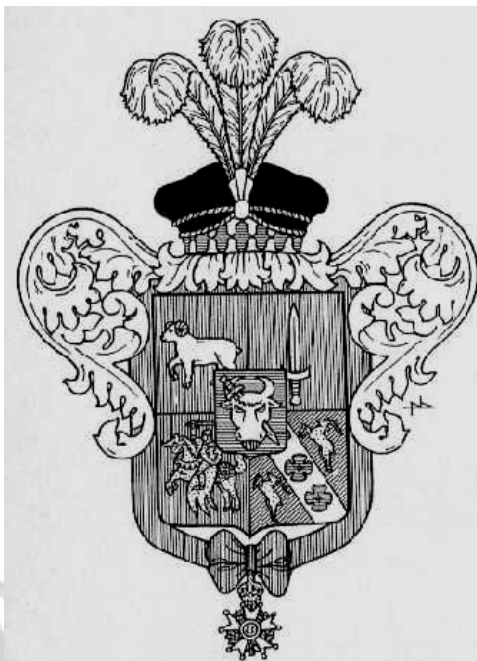
W polu złotym żubrza głowa czarna z kołem złotym w nozdrzach. W klejnocie nad hełmem w koronie pół ukoronowany lew złoty z mieczem. Protoplasta herbu **Pomian** Z herbem tym związana jest legenda –

(...) „*Rycerz imieniem Lastek , będąc na polowaniu z księciem morawskim, własnoręcznie schwytał żubra, łapiąc go za rogi. Następnie włożył mu w nozdrza pierścień z dębowej gałęzi i przyprowadził księciu. Gdy na chwilę oddał żubra innemu rycerzowi, zwierzę wyrwało się, a Lastek zmuszony był mieczem odciąć żubrowi głowę. Za ten bohaterski czyn Lastek otrzymał ziemię i herb. Proklama: **Pernsten, Pernstyn.***

Za zasługi poniesione w czasie kampanii napoleońskiej **Tomasz Andrzej Adam Łubieński** otrzymuje z rąk Napoleona dyplom , herb i tytuł barona dnia 13 lutego 1811 roku. Nadany herb był stosowny do rangi wyróżnienia. Założenia heraldyczne w grafice herbów były ściśle związane z hierarchizacją tytułów i różniły się między sobą⁹. Inne były dla tytułów **chevalier** (kawaler) , **baron** , **comte** (hrabiów) , **duc** (książę tytularny) , **Prince** (książę krwi) i **Prince suveran** (książę suwerenny) . Przy tytule barona herb zawierał: tarczę herbową , biret , strusie pióra , labry i czasami ozdobiony orderem na wstędze orderowej lub łańcuchem .

⁹ W czasach napoleońskich restytuowaniu szlachty we Francji towarzyszyła swego rodzaju innowacja heraldyczna . **Helm** , który do tej pory był oznaką szlachectwa , został zastąpiony czapką (zwaną również beretem , biretem od fr. Toque) . **Korona rangowa** – otrzymała swój odpowiednik w liczbie piór strusich , zdobiących to nakrycie głowy . w myśl zasady heraldyki napoleońskiej przedstawiało się to w następujący sposób :

- a) czapka księcia krwi (prince) – czarna , aksamitna podbita popielicami i ma siedem piór strusich ,
- b) czapka innych książąt (duc) – podobna do czapki księcia nie suwerennego z siedmioma piórami ale podbita gronostajem ,
- c) czapka hrabiów (comte) - podbita z gronostajów odwrotnych i pięciu strusich piór ,
- d) czapka baronów - podbita z popielic odwrotnych i trzy strusie pióra , e) czapka szlachecka – podbita zielonym suknem i ozdobiona kitą z czapli piór .

Herb Tomasza barona Łubińskiego doby napoleońskiej wg. Piotra Pawła Bajera.

Czapka rangowa barona z podbiciem z futra kontr-łasicy z trzema piórami.

Ogólnie przyjętą zasadą w tamtych czasach było, że herby należały do tzw. grupy herbów złożonych z podziałem na pola herbowe, w którym obowiązkowo kładziono u góry lewy czerwony narożnik z umieszczonym na nim złotym lub srebrnym znakiem, symbolicznie odpowiadającym pełnionej funkcji lub prezentującym zasługi za jakie został nadany. W tym przypadku umieszczono srebrny miecz w słup na czerwonym polu to oznaczało, że Łubiński był tzw. „baronem militaire”, czyli zasłużony na polu walki dla cesarstwa francuskiego. Na pozostałych trzech polach oznaczył swój wywód genealogiczny. Tarcza środkowa czyli sercowa umieszczona w miejscu najdostojniejszym ze swoim godłem rodzowym „Pomian”. Całość tarczy herbowej otaczała wstęga z oznaką orderu „Legii Honorowej”. Nad tarczą umieszczono czarną aksamitną czapkę podbitą odwróconymi popielnicami (frons contra – vair) i obszytą złotem. Baronowską czapkę (biret) zdobiła srebrna spinka z trzema strusimi piórami. Labry koloru srebrnego umieszczono z każdej strony tarczy herbowej.

Na 1516 tytułów barona cesarstwa francuskiego – tylko 17 Polaków zostało uhonorowanych tym zaszczytem.¹⁰

Herb **Topór** Józefa Kajetana Ossolińskiego.

¹⁰ Oprócz Łubińskiego tytuł barona otrzymali: Chłapowski, Chłopicki, Chłusowicz, Jarzmanowski, Kosinowski, Klicki, Kobyliński, Kosiński, Koziatulski, Kruszewski, Łazowski, Michałowski, Miłoszewicz, Skarzyński, Stokowski i Załuski.

Rodzina Józefa Kajetana należała do znakomitych rodów Rzeczypospolitej pieczętująca się herbem **Topór**, należącym do jednych z najstarszych polskich godła szlacheckich.

Herb Topór

Ród Ossolińskich występował dość często na ziemi krakowskiej, lubelskiej, sandomierskiej oraz na Mazowszu. Pieczętowało się nim 285 rodów nobilitowanych. Topór w heraldyce – narzędzie o symbolice pokrewny mieczowi. Oznaczał dokonanie czynu wojennego. Herb pochodził z okresu Dynastii Piastów. Rok powstania 1106. Opis herbu **Topór**:

(...) „W tarczy herbowej o polu czerwonym kładziono w słup godło – Topór koloru srebrnego, ostrzem w lewą stronę obrócony. Na helmie także topór ostrzem w lewo nachylony ku ziemi, jakby końcem utkwiony w szlacheckiej koronie..”

Należy pamiętać, że prawidłowo określa się strony herbu czy godła stojąc za tarczą herbową a nie przed.

Józef Kajetan Ossoliński w dzieciństwie uczęszczał do znanej warszawskiej uczelni Collegium Posiadał tytuł hrabiowski, co zostało potwierdzone specjalnym dokumentem, który został mu uroczyście wręczony w Berlinie dnia 15 listopada 1805 roku.

W związku z powyższym przysługiwała mu tzw. korona rangowa, która zastąpiła polską koronę szlachecką¹¹. Kładziono ją bezpośrednio na tarczy zamiast dotychczasowego hełmu trniejowego.

Tak kładziona korona określała pozycję społeczną posiadacza herbu w przeciwieństwie do symboliki polskiej korony szlacheckiej. Koronę wyposażono we właściwe oznaki hierarchiczne. W tym przypadku posiadała dziewięć pałek zakończonych perłami widzianymi z przodu, czyli szesnastcie w otoku.

¹¹ W heraldyce szlachty polskiej obowiązywała zasada równości nobilitowanych. Tą równość oddaje stare porzekadło -, szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie ,, .

Korona używana w herbach szlachty polskiej

Hrabiowska korona rangowa .

Ród książęcy Woronieckich herbu **Korybut**

Poniżej przedstawiam wizerunek guzika¹² z herbem Woronieckich, który mógł być przy paradnym stroju księcia Floriana Adama Woronieckiego lub liberii jego służby.

Średnica guzika w milimetrach – 28,5

Książę Woroniecki, właściciel dóbr Rejowiec pochodził ze Zbaraża. Dobra Rejowiec kupił w 1832 roku od Konstancji i Tomasza Andrzeja Łubieńskiego. W historii kraju był to niespokojny czas. Czas po rozbiorach, upadku powstania listopadowego, aresztowań patriotów, zsyłek na Sybir, emigracji (ucieczki z kraju przed represjami carskimi). Książę Woroniecki był obdarzony wieloma zaszczytami i godnościami przez zaborcę rosyjskiego. Jedną z nich to funkcji była godność marszałka szlachty w guberni lubelskiej.

Woroniecki pieczętował się herbem **Korybut**, który w swoim rysunku zawierał atrybuty tytułu książęcego. Przystępując do prezentacji herbu i treści w nim zawartych przedstawię w wielkim skrócie zasady i reguły jakie obowiązywały w heraldyce polskiej. Heraldyka Polska w znacznym stopniu różniła się od zasad przyjętych w innych państwach europejskich.

¹² Ze zbiorów własnych

Cechą charakterystyczną dla heraldyki szlachty polskiej w odróżnieniu od innych nacji był jej demokratyzm. Jego dewizą było powiedzenie - „*szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie* „ . Wszyscy formalnie byli równi wobec siebie, niezależnie od posiadanych urzędów, majątku i koligacji. Nie uznawano między sobą żadnych tytułów arystokratycznych. Herby szlachty polskiej posiadały ustalony wzór podkreślający równość wszystkich nobilitowanych. Nie było powszechnej zgody na stosowanie koron rangowych. Korona w herbie nie określała tak jak u innych miejsca w hierarchii szlachty. Podyktowane było to jak wcześniej wspominałam- równością stanu szlacheckiego.

Korona rangowa książęca czy też hrabiowska była nabytkiem. Kładziono ją nad lub bezpośrednio na tarczy, zamiast na hełmie jak w polskiej heraldyce. W wielu przypadkach kładziono ją na płaszczu. W ten sposób określano pozycję społeczną posiadacza herbu. Wszyscy na terenie Polski, poza nielicznymi wyjątkami - hrabiowie, baronowie byli z nadania władców Rosji, Prus , Austrii i Francji .W czasach napoleońskich nadano Polakom następujące tytuły:

chevalier /kawaler/ - 6 tytułów

baron – 17 tytułów

comte /hrabia / - 2 tytuły .

Nikt z Polaków nie otrzymał godności z grupy tytułów **duć** / księcia /. W czasach napoleońskich powstały nowe i ciekawe wzory herbów rangowych - warte odrębnego omówienia.

Szczególnie licznymi nadaniami tytułów obcych państw był okres rozbiorowy w dziejach Polski.

Niektóre rody pyszniły się nadanymi tytułami arystokratycznymi jak: **książąt, murgrabiów, hrabiów** i **baronów**. Wyjątek stanowili ruscy i litewscy książęta (kniaziowie) z tytułami nadanymi przed Unii Lubelskiej (1569 r). **Florian Adam Woroniecki** jak wyżej wspomniałem był generałem wojsk rosyjskich . Za zasługi jakie uczynił dla imperium rosyjskiego, obdarzony został przez cara godnością książęcą. Na przedstawionym guziku bardzo wyraźnie wygrawerowano herb Woronieckiego z oznaczonym tytułem książęcym. Wykonano go w znanej pracowni złotniczo-grawerskiej prowadzonej przez Zygmunta juniora Munchheimer.

Heraldycznie herb wykonany poprawnie - ale jakże różny od herbów typowo polskich. Zawiera w swoim rysunku (kompozycji) wiele danych. Poniżej przedstawię niektóre z nich.

Korona -Korona rangowa (typowy wzór korony rosyjskiej- carskiej), kładziona bezpośrednio na płaszczu książęcym.

Płaszcz - w Polsce prawo do płaszcza miały litewskie rody kniaziowskie (książęce i te, które takie prawo uzyskali na mocy stosownych dyplomów) W tym przypadku występujący płaszcz jest wzoru rosyjskiego z odpowiednimi wiązaniami. Płaszcz uosabiał potęgą i powagę . We wszystkich krajach gdzie był stosowany za wyjątkiem Francji miał barwę czerwoną lub purpurową. Na podbiciu płaszcza można dostrzec lilie - nieodzowny emblemat godności królewskiej i książęcej.

Tarcza - kładziona bezpośrednio na płaszczu „jako stałe tło godła, o różnych kolorach pola i kształcie. W omawianym herbie pole koloru czerwonego. W technice czarno- białej lub metaloplastycznej oznaczone w postaci pionowych kresek. Po kształcie tarczy można w dużym przybliżeniu określić czas, w, którym ten herb wykonano. W tym przypadku tarcza herbowa jest wzoru angielskiego datowana na początek XIX wieku. Jej pierwowzór przed przekształceniem i modyfikacją był używany w Anglii w XVIII wieku.

Godło - w heraldyce polskiej określane, jako Korybut. Przedstawiał krzyż wzoru łacińskiego zakończony trójkrzyżkami (trójliściami). Odmianą krzyża zdwojonego ustawionego na wypukłej części półksiężycy rogami do dołu. Pomiedzy nimi gwiazda sześciopromienna. Wszystkie elementy godła w kolorze złotym. W technice czarno-białej - czarne kropki. Półksiężyc - zaczął być używany przez krzyżowców jako, symbol nadziei, wielkiej chwały. Jest także symbolem wiary, wierności, powodzenia i szczęścia rodzinnego. Jest również emblematem na niektórych obrazach Najświętszej Marii Panny. Krzyż nad półksiężycem jest symbolem Bogurodzicy. Gwiazda sześciopromienna oznacza wzniosłe czyny, bezpiecznego przewodnika. W krajach Europy Zachodniej używał się gwiazdy pięciopromiennej.

W Niemczech i krajach Europy Środkowej, Południowej i Wschodniej gwiazdy sześciopromiennej. Gwiazda jest jednym z najpopularniejszych symboli heraldycznych. Nie przestrzeganie ustalonych zasad w oznaczaniu kolorów w technice czarno-białej za pomocą znaków graficznych może prowadzić do poważnych błędów w rozróżnianiu herbów i nieodpowiedniego nazywnictwa.

Przykładem niech będzie herb **Daszkiewicz** jako odmiana herbu **Korybut**. Łudząco podobne do siebie. Różnią się między sobą kolorem pola tarczowego. W jednym jest czerwone a w drugim niebieskie. Graficzne przedstawienie tarczy herbowej z godłami na obu z nich.

h. Korybut

h. Daszkiewicz

Herb **Daszkiewicz** polski herb szlachecki, odmiana herbu Korybut: w polu błękitnym nad sześciopromienną gwiazdą złotą, na barku półksiężyca złotego taki sam krzyż z przekrzyżowanymi trzema ramionami.

W herbie Korybut pole czerwone / kreski pionowe /, w herbie Daszkiewicz pole niebieskie / kreski poziome /. Na przykładzie tych dwóch herbów można zauważyć jak ważne jest przedstawianie tynktur odpowiednimi znakami graficznymi. Pierwsze wzmianki o h. Korybut pochodzą z roku 1434, a o herbie Daszkiewicz z 1540 roku. Herbem Korybut pieczętowało się 7 rodów szlacheckich w tym znany magnat Wiśniowiecki.

W herbie książęcym Woronieckiego nie występuje hełm rycerski ani klejnot, jako nieodzowna część składowa herbów szlachty polskiej.

Herb książęcy rodu Woronieckich

Herby ostatnich właścicieli dóbr Rejowiec **Jastrzębiec** i **Brodzic**.

W paru zdaniach chcę przybliżyć państwu sylwetki ostatnich właścicieli dóbr Rejowiec **Marię z Pilitowskich** i **Józefata Jakuba Budny h. Jastrzębiec**.

Skąd ten ród pochodzi i jaka jest jego genealogia. Nie będę prezentować całego rozłożystego drzewa rodowego. Skupię się tylko na niezbędnym minimum. Pomijam ustalenia związane z filiacją (pokrewieństwem) czy też koicją (powinowactwem) .Pierwsze wzmianki o nobilitacji Budnych pieczętujących się h. **Jastrzębiec** z linii wołyńsko - trockiej pochodzą z XVI wieku.

Herb Jastrzębiec

Legenda herbowa:

(...) „Herbowa legenda powiązana jest z wątkiem Szklanej Góry. W 999 r. potomek towarzysza Lecha, pieczętujący się jastrzębiem w tarczy rycerz imieniem Accipitryn (Jastrzębiec) walczył z poganami, którzy właśnie na Łysej Górze rozbili swój obóz. Nagły mróz skuł górę lodem i Polacy w żaden sposób nie mogli wdrzeć się na wierzchołek. Po długim oblężeniu Jastrzębiec wpadł na pomysł podkucia koni (inna wersja utrzymuje, że uczynił to za radą pewnego kowala) i wdarł się na czele doborowej drużyny na szczyt. W bitwie, w pojedynku, zabił wodza nieprzyjaciół, gdy jego towarzysze wycięli pozostałych pogan. W nagrodę za to zwycięstwo nadano mu nowy herb - podkowę, zaś dawny - jastrzębia - przeniesiono na helm.,,

Druga linia Budnych płocko – lubelska posiadała h. Lubicz o nobilitacji z XVII wieku. W dalszych rozważaniach nie będzie nam przydatna.

Przedstawię tylko tych członków rodu, którzy prowadzą do **Józefata Jakuba**.

O gałęzi pierwszej - pisane wzmianki sięgają roku 1582. W tym to roku protoplasta rodu- Budny h. Jastrzębiec był wymieniany jako dzierżawca wsi Budne położonej w Ziemi Różańskiej.

Od połowy wieku XVIII pojawia się w drzewie genealogicznym **Piotr Budny** urodzony w 1758 roku . W dokumentach wymieniany jako właściciel wsi Budne. Miał trzech synów Macieja, Franciszka i **Wojciecha**.

Wojciech Budny ożenił się z Maryanną Olkowską. Z tego małżeństwa urodziło się trzech synów: Jan, Teodor i **Jakub**(1786 – 1863). **Jakub** ożenił się z Teresą Jadwigą Laskowską w 1814 roku. Z małżeństwa tego urodziło się czterech synów: Norbert , Aleksander , Teofil Mikołaj .i **Ignacy Bonawentura** (przyszły ojciec Józefata Jakuba).

Ignacy Bonawentura Budny urodził się w 1833 roku w Zgażałowie. Był właścicielem dóbr Niemce w powiecie lubelskim. W roku 1860 poślubił Karolinę Morawską - właścicielkę Jastkowa w powiecie lubelskim . Z tego małżeństwa przyszło na świat dwóch synów : Nikodem i **Józefat Jakub** ..

Nikodem urodził się w dniu 15 września 1863 roku w Jastkowie . Był właścicielem Jastkowa i Zakrzewia . Ożenił się z Natalią Popławską w roku 1896. Z tego związku urodziły się dwie córki Marta i Magdalena oraz syn Jan . Między innymi nabył majątek w Żulinie. Odnowił drewniany kościół w Borowicy . Celowo pomijam wiele wątków z jego życia. Tekst zamienił by się w opowiadanie biograficzne i jego dokonaniach .

Józefat Jakub urodził się w Gąsowie w 1861 roku . Ożeniony z Marią Pilitowską h **.Brodzic**¹³ w 1889 roku ..

Herb Brodzic Marii Budny z Pilitowskich

Herb z okresu Dynastii Piastów. Rok powstania 1106. Opis herbu - w polu czerwonym trzy złote krzyże kawalerskie (heraldyczne) złote, zaćwieczone na takiejż toczenicy (pierścieniu) - jeden ukośnie w prawo, drugi w lewo, trzeci w dół (w rosochę). W klejnocie nad hełmem w koronie pięć piór strusich.

Legenda herbowa:

(...) „ *Herb nadano dzielnemu młodzianowi z długą brodą, walczącego u boku Kazimierza Odnowiciela z buntownikiem Masławem, nagrodzono za ochronę życia władcy herbem Brodzic. Inni jednak nazwę herbu nie od brody lecz od dóbr Brody wywodzą.*„

Maria Pilitowska urodziła się w 1871 roku . Byli małżeństwem bezdzietnym. Maria zmarła w Warszawie w 1925r.

W dniu 26 stycznia 1937 roku dokonano zapisu w księdze parafialnej w Rejowcu informujący , że Józefat Jakub Budny lat 76 usynowił swego bratanka Antoniego Ludwika Budnego lat 31 urodzonego w 1905 roku, syna zmarłych rodziców Andrzeja Budnego i Michaliny z Wierzbickich .Chrztu udzielono mu w parafii rzymskokatolickiej Działyń powiat Lipnowski województwo warszawskie .

Józefat Jakub Budny zmarł w 1938 roku w Warszawie. Maria i Józefat Jakub Budny zostali pochowani w krypcie kościoła parafialnego, którego byli fundatorami .

Józefat Jakub Budny pieczętował się h. Jastrzębiec. Herb jego zdobi bramę ogrodzenia kościoła parafialnego pw. Św. Jozafata Kuncewicza Biskupa i Męczennika w Rejowcu. Na pierwszy rzut oka niczym się nie wyróżnia. Można by było powiedzieć herb to herb. Jednak po uważnym przyjrzeniu się i wstępnych analizach zaczyna odsłaniać swoje tajemnice. Sam herb Jastrzębiec jak gdyby został nałożony na tarczę herbową wzoru renesansowego, na której umieszczono koronę. Takie rozwiązanie w heraldyce polskiej było rzadko spotykane. Przedstawiony wzór korony nie był powszechnie używany przez szlachtę polską. Koronę szlachecką kładziono bezpośrednio na hełmie. Wszystko wskazuje na to, że właściciel tego herbu posłużył się celowo koroną rangową. Informował o tym wszystkich, że posiada wyższą pozycję społeczną niż zwykły szlachcic .

¹³ Nobilitacja rodu Pilitowskich sięga XV wieku. Od tego też wieku przyjęto zasadę , że herby używane przez kobiety rysuje się w tarczy o kształcie rombu .

Herb Jastrzębiec Józefata Jakuba Budnego

Korona używana w herbach szlachty polskiej, którą kładziono bezpośrednio na hełmie.

Odmian koron rangowych stosowanych w heraldyce jest bardzo wiele. U szlachty polskiej można spotkać korony książęce, hrabiowskie i baronów. Zasadą było jak wcześniej wspominałam, że po otrzymaniu tytułu książęcego i innego korona rangowa kładziona była w herbie, bezpośrednio na tarczy herbowej.

Korony rangowe

Korona barona

Korona hrabiego

Koronę hrabiego wyposażono w **dziewięć** pałek, a koronę barona wyposażono w **siedem** pałek zakończonych perłami widocznymi z przodu.

Wzory tych dwu koron rangowych były używane przez: nobilitowanych niemieckich, austriackich, włoskich, belgijskich, holenderskich. Dodatkowo jeszcze baronowie węgierscy i hrabiowie francuscy, rosyjscy, szwedzcy i portugalscy. Porównując z herbem Budnego – wynika, że miał tytuł barona. Moim zdaniem powinien używać tytułu hrabiowskiego tak jak jego ojciec Ignacy Bonawentura .

Rozważając dalej o herbie Józefata Budnego. należy zwrócić uwagę na tarczę renesansową wzoru polskiego ograniczające pole herbowe i koronę kładzioną na hełmie. Użyta korona jest koroną rangową barona. Powtórzona jak gdyby z tarczy, czyli nie ma mowy o jakiegokolwiek pomyłce w założeniu plastycznym herbu.

Zastrzeżenia budzi hełm turniejowy z zasłoną przętową (Spangenhelme) w pozycji na wprost. Jeżeli miałby podkreślać rangę barona to powinien posiadać pięć przętów, a całość obrócona w prawo w pozycji „ en trois quarts „ . Tym czasem doliczyć się można siedmiu przętów a to oznacza tytuł hrabiego, ale zabrakło i w tym przypadku oznaczeniu obrotu $\frac{3}{4}$ w prawo.

W tym względzie można być tolerancyjnym. Heraldyka polska nie wykształciła żadnych konkretnych norm i reguł co do symboliki hełmu turniejowego tak jak to było w heraldyce państw Zachodniej Europy. Po sposobie przedstawiania hełmu można wyczytać, kto jest z prawego łóża a kto bastardem, nowo nobilitowanym czy szlachcicem dziedzicznym itd. Jest to odrębne zagadnienie, które do przedstawionych wyżej rozważań nie ma większego znaczenia .

Do graficznej interpretacji godła i klejnotu nie można mieć zastrzeżeń. Brakuje jedynie labrów zdobiących właściwą tarczę herbową
Kolorystyka herbów **Brodzic** i **Jastrzębiec** jest następująca:

Brodzic: **pole tarczy** – czerwone
godło i korona – złote
hełm i pióra strusie – srebrne .

Jastrzębiec ¹⁴ : **pole tarczy** - niebieskie
godło i korona - złote
hełm – srebrny
klejnot - ptak srebrno szary.

Jest to tylko rozważanie teoretyczne zwracające uwagę na niekonwencjonalnie przedstawiony herb **Jastrzębiec**, którym posługiwali się Budnowie.

Tytuły arystokratyczne, szlachectwo i herby w życiu publicznym przestały mieć znaczenie wraz z uchwaleniem Konstytucji Marcowej z dnia 17 marca 1924 roku. Zniesiono wszystkie przywileje szlacheckie, które nigdy już nie odżyły w takim stopniu jak przedtem.(mimo uchwalenia Konstytucji z dnia 25 kwietnia 1935 roku, w której artykuł 81 znosił postanowienia poprzedniej).

¹⁴ Herb Jastrzębiec był najczęściej stosowanym herbem nobilitowanych w Polsce. Pieczętowało się nim bez mała 700-set rodów szlacheckich , nie wliczając w to licznych jego odmian ..

Konkludując - wszystko wskazuje na to , że Budny złożył swoje szlachectwo - ,, u stóp Boga i naszego kościoła,, . O wspaniałej świetności tego Rodu zaświadczały tylko herby na bramie głównej ogrodzenia okalającego kościół parafialny w Rejowcu.

----- ,, -----
Na zakończenie w paru zdaniach chciałabym się odnieść do herbów rodowych po roku 1918. W wielkim skrócie: w Polsce Konstytucja Marcowa z 17 marca 1924 roku zniosła wszystkie przywileje szlacheckie. Oznaczało to zakaz używania tytułów na forum publicznym bądź urzędowym, dopuszczając posługiwanie się nimi w życiu prywatnym. Nowa konstytucja z 25 kwietnia 1935 roku w artykule 81 zniosła postanowienia poprzedniej. Po wojnie w czasach PRL ze względów, których nie potrzeba tłumaczyć sprawa nie była podejmowana. Wielu ludzi poszukuje korzeni swoich przodków i zadają sobie pytanie, z jakiego rodu pochodzą. Powrót do herbu to w wielkim skrócie nostalgia do czasów, które minęły.

